

УДК 374.454

М.В. КОВАЛЬОВА, канд. юрид. наук, Національний університет Державної податкової служби України

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ключові слова: адміністративно-правовий режим, господарська діяльність, державна реєстрація

Дуже швидкий розвиток відносин у сфері господарювання, виникнення нових об'єктів та суб'єктів зазначених правовідносин у сучасній правовій системі України обумовлюють необхідність застосування такої юридичної форми, як адміністративно-правовий режим. Встановлення такого правового явища здійснюється законодавцем із певних підстав при особливому порядку створення, зміни та припинення господарської діяльності та у особливому порядку функціонування.

З метою встановлення проведення комплексного адміністративно-правового дослідження проблеми адміністративно-правових режимів у сфері господарської діяльності обумовили необхідність наукового дослідження поняття, видів і порядку застосування режимів, заходів забезпечення прав та свобод фізичних і юридичних осіб при застосуванні режимів, а також розробки рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення практики їх застосування.

Як відомо, одною з основних форм правового регулювання господарської діяльності є її державна реєстрація. Саме вона є водночас першим етапом реалізації права на провадження господарської діяльності. Державна реєстрація у сфері господарювання здійснюється за допомогою встановлення адміністративно-правового режиму, спрямованого на

урегулювання відносин у сфері державної реєстрації різних видів та об'єктів цієї діяльності. Отже, до видів державної реєстрації у межах відповідного адміністративно-правового режиму можна віднести: державну реєстрацію осіб, які бажають займатися господарською діяльністю; державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень; державну реєстрацію товарних знаків і об'єктів промислової власності; державну реєстрацію цінних паперів тощо.

Адміністративно-правовий режим державної реєстрації в сфері господарської діяльності охоплює вказані види реєстрації, вони переслідують однакові цілі, застосовують ідентичні правові засоби регулювання і процедури реєстрації. На думку автора, усі види державної реєстрації доцільно розглядати як єдиний адміністративно-правовий режим [1, с.96].

У зв'язку з тим, що в останні роки було приділено багато уваги науковцям дослідженню правового інституту «правовий режим», «адміністративно-правовий режим» у різних сферах адміністративно-правового регулювання, на думку автора, на сьогодні більш доцільно використовувати поняття «адміністративно-правовий режим господарської діяльності» або «адміністративно-правовий режим господарювання» замість поняття з попередніх досліджень автора «адміністративно-правовий режим підприємницької діяльності».

Розгляд різних видів державної реєстрації варто почати з реєстрації осіб, які бажають займатися господарською діяльністю (майбутніх суб'єктів господарювання), оскільки ця правова процедура передуює іншим, а нормативно-правові акти зобов'язують пройти державну реєстрацію ще до початку провадження господарської діяльності (ст.ст.50, 80 Цивільного кодексу України [2]; ст.58 Господарського кодексу України [3]; ст.4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [4]). Здійснення господарської діяльності без державної реєстрації забороняється. Реєстрація є обов'язковою підставою здійснення суб'єктом господарювання свого права на

ведення господарської та іншої підприємницької діяльності в результаті загального конституційного дозволу.

Державна реєстрація осіб, які бажають займатися господарською діяльністю обумовлюється певними наслідками. Пов'язано це з тим, що реєстрація громадянина як індивідуального підприємця надає йому спеціальну правоздатність щодо здійснення господарської діяльності. Щодо юридичних осіб державна реєстрація набуває більшого значення: юридична особа здобуває правосуб'єктність та вважається створеною з моменту державної реєстрації, а ліквідованою з моменту виключення з Єдиного державного реєстру [4].

Державна реєстрація суб'єктів господарювання, як вид державного регулювання господарської діяльності, здійснюється за такими напрямками:

а) створення єдиної системи вповноважених органів виконавчої влади, що здійснюють державну реєстрацію відповідних суб'єктів;

б) визначення кола суб'єктів господарювання, що підлягають державній реєстрації;

в) визначення єдиних правил, що регулюють порядок державної реєстрації суб'єктів господарювання, точне регламентування прав і обов'язків учасників процесу реєстрації на рівні закону;

г) визначення підстав відмови в державній реєстрації;

д) встановлення відповідальності за порушення порядку державної реєстрації.

Метою державної реєстрації суб'єктів господарювання є: формування правового статусу суб'єктів господарської діяльності; здійснення попереднього державного контролю за законністю формування відповідних суб'єктів господарських правовідносин; формування інформаційного ресурсу за допомогою внесення до Єдиного державного реєстру передбачених відомостей; встановлення оподаткування; наступний контроль за діяльністю господарських структур; статистичний облік для застосування певних заходів регулювання економіки на макроекономічному рівні.

Для детальнішого з'ясування змісту державної реєстрації необхідно визначити її принципи, основними з яких є: по-перше, заявочний принцип, який полягає в тому, що реєстраційна процедура здійснюється з ініціативи суб'єктів, які бажають здійснювати господарську діяльність, та не потребує отримання спеціального дозволу реєстраційних органів; по-друге, принципи доступності, гласності та відкритості інформації про суб'єкти господарювання для заінтересованих користувачів; по-третє, принцип «єдиного вікна», за яким відповідні документи оформляються в одному місці, що дозволяє надзвичайно спростити процедуру державної реєстрації суб'єктів господарювання, тобто, на державного реєстратора покладено весь комплекс функцій із здійснення реєстраційних дій, що дозволяє вести мову про упорядкування цих процедур за принципом «в одне вікно»; по-четверте, принцип публічності, який означає, що діяльність щодо державної реєстрації суб'єктів господарювання здійснюється уповноваженими особами офіційно, від імені держави.

Засади правового регулювання правовідносин в сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання встановлено ст.58 Господарського кодексу України [3] та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (далі – Закон про державну реєстрацію) [4]. Дія цього законодавчого акта поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб-підприємців. Як виключення, щодо державної реєстрації об'єднань громадян (у тому числі професійних спілок), благодійних організацій, партій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, банків, торгово-промислових палат, фінансових установ (у тому числі кредитних спілок), бірж тощо, для яких законодавством можуть встановлюватись певні особливості.

Відповідно до Закону про державну реєстрацію порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-

підприємців включає: перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці; перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації; внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу-підприємця до Єдиного державного реєстру; оформлення і видачу свідоцтв про державну реєстрацію та виписок з Єдиного державного реєстру [4].

Спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації виступає Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва (надалі – Держпідприємництво), на який покладено такі завдання:

- здійснення державного нагляду за дотриманням законодавства у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;

- узагальнення практики застосування нормативно-правових актів з питань державної реєстрації та розроблення проектів нормативно-правових актів у цій сфері;

- затвердження нормативно-правових актів щодо формування та ведення Єдиного державного реєстру;

- забезпечення формування та ведення Єдиного державного реєстру;

- затвердження форми реєстраційних карток, довідок та виписок з Єдиного державного реєстру;

- організація навчальної підготовки та підвищення кваліфікації державних реєстраторів, погодження кандидатури на зайняття посади державного реєстратора;

- видача посвідчень і печаток державного реєстратора;

- забезпечення замовлення, постачання, обліку та звітності щодо витрачання бланків свідоцтв про державну реєстрацію та бланків виписок з Єдиного державного реєстру;

- видання спеціалізованого друкованого засобу масової інформації [4].

У разі виявлення факту порушення порядку проведення державної реєстрації з боку

державного реєстратора спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації має право звернутися до міського голови міста обласного значення або голови районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації з поданням про звільнення державного реєстратора з цієї посади.

Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців створено на підставі ст.16 Закону про державну реєстрацію [4]. За змістом Закону Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (далі – Єдиний державний реєстр) – автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Реєстр створюється на основі національної системи класифікації та кодування техніко-економічної інформації з метою забезпечення органів державної влади, а також учасників цивільного обороту достовірною інформацією про юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців з Єдиного державного реєстру.

Єдиний державний реєстр ведеться на електронних носіях відповідно до державних стандартів, що забезпечують його сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що складають інформаційний ресурс держави. Технічні та програмні засоби ведення Єдиного державного реєстру повинні забезпечувати:

- автоматизоване ведення еталона Єдиного державного реєстру;

- контроль за повнотою внесення записів до Єдиного державного реєстру;

- передачу відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондам соціального страхування повідомлень та відомостей з реєстраційних карток при вчиненні реєстраційних дій, що передбачені Законом про державну реєстрацію, у тому числі для постановки на облік, зняття з обліку юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;

- отримання даних у порядку взаємообміну інформацією відомчих реєстрів органів статистики, державної податкової служби,

Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування;

- виконання в повному обсязі функцій адміністратора бази даних Єдиного державного реєстру (накопичення, аналіз даних, актуалізація даних, права доступу тощо);

- зберігання відомостей про юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців протягом 75 років з дати передачі реєстраційної справи до державної архівної установи;

- захист даних від несанкціонованого доступу;

- достовірність та повноту відомостей з реєстраційних карток;

- контроль за проведенням реєстраційних дій;

- оперативну видачу виписок та довідок з Єдиного державного реєстру, а також документальне відтворення процедур державної реєстрації [4].

Таким чином, створення Єдиного державного реєстру має на меті сприяння становленню територіально розгалуженої, автоматизованої системи державної реєстрації і, як наслідок, зменшення терміну реєстрації, кількості порушень реєстраційних процедур суб'єктами господарювання. Однак подальше удосконалення вітчизняної системи державної реєстрації можливе надалі не тільки шляхом створення відповідної нормативно-правової основи, а й шляхом застосування суто організаційних підходів з удосконалення структури органів державної реєстрації та їх належного організаційного, методичного, матеріально-технічного й кадрового забезпечення.

З огляду на це важливою новацією Закону про державну реєстрацію є те, що законодавчо була визначена відповідальна посадова особа – державний реєстратор, який відповідно до Закону здійснює державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Статтею 5 Закону про державну реєстрацію встановлюється, що державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі держав-

ній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи-підприємця [4].

Згідно із ст.6 Закону на державного реєстратора покладено весь комплекс функцій із здійснення реєстраційних дій, що дозволяє надзвичайно спростити процедуру державної реєстрації суб'єктів господарювання. Упорядкування цих процедур здійснюється за принципом «єдиного вікна», за яким відповідні документи оформляються в одному місці.

Новелою Закону про державну реєстрацію можна назвати поняття «державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», яке було відсутнє до моменту прийняття останнього. Під «державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», законодавець розуміє, засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру [4]. Таким чином, норми Закону про державну реєстрацію дозволяють вдосконалити єдині організаційно-правові засади здійснення державної реєстрації всіх суб'єктів господарювання, запровадити єдину систему обліку таких суб'єктів, спростити та зробити доступнішими реєстраційні дії для підприємців.

Незважаючи на те, що в Україні проявляється істотне вдосконалення законодавства про державну реєстрацію суб'єктів господарювання, прогалина у правовому регулюванні повною мірою не заповнена.

У зв'язку з тим, що в Законі про державну реєстрацію врегульована не тільки реєстраційна діяльність державного реєстратора, але й пов'язана з нею діяльність ініціаторів реєстрації, на думку автора, пропонується запровадити юридичний термін «правовий режим державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», що є різновидом більш об'ємного поняття «адміністративно-правовий режим господарювання». Запровадження наведеної правової конструкції дозволило б відобразити у Законі про держа-

вну реєстрацію усі заходи, передбачені як цим Законом, так і іншими нормативно-правовими актами, що застосовуються під час державної реєстрації суб'єктів господарювання. Це також відповідатиме правилам юридичної техніки, тобто забезпечить однозначність, стабільність та доступність юридичних термінів.

З урахуванням викладеного, у п.1 ст.1 Закону про державну реєстрацію пропонується доповнити абзацом 7 наступного змісту: «Правовий режим державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – це форма правового регулювання, що побудована на комплексі юридичних і організаційно-технічних процедур та адміністративно-правових засобів, яка визначає міру можливої та належної поведінки юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, і суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання суспільних відносин під час державної реєстрації суб'єктів господарської діяльності».

З метою усунення термінологічних розбіжностей між статтями, у абзаці 1 п.2 ст.4 Закону про державну реєстрацію слова «поря-

док проведення» пропонується замінити словами «правовий режим», що охоплює усі правові заходи, процедури та порядки передбачені цим Законом у межах відповідної правової конструкції – правовий режим державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальова М. В. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Ковальова М. В. – Харків, 2007. – 197с.
2. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р., № 435–IV // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р., № 436–IV // ВВР України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
4. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» : від 15.05.2003 р., № 755 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

Ковальова М. В. Особливості адміністративно-правового режиму державної реєстрації суб'єктів господарювання / М. В. Ковальова // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 243–247 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_43.pdf

Виконано аналіз особливостей адміністративно-правового режиму державної реєстрації суб'єктів господарювання і запропоновані пропозиції щодо вдосконалення теоретичних положень та законодавства в галузі адміністративно-правового регулювання господарської діяльності в Україні.

Ковалева М.В. Особенности административно-правового режима государственной регистрации субъектов хозяйствования

Выполнен анализ особенностей административно-правового режима государственной регистрации субъектов хозяйствования и выдвинуты предложения, которые касаются теоретических положений и законодательства в области административно-правового регулирования хозяйственной деятельности в Украине.

Kovalyova M.V. Features Legal and Administrative Regime of State Registration of subjects of the Business Activity

Article is devoted to the analysis of features of an administrative and legal regime of the state registration of subjects of business activity. On the basis of the studied material offers which concern theoretical positions and the legislation in the field of administrative and legal regulation of business activity in Ukraine are put forward.